

XITOIY TILINI CHET TILI SIFATIDA O'QITISHDA LUGATNI O'RGANISH STRATEGIYALARI

Saliyeva Nigora Ikromovna

“Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage

s.nigora@univ-silkroad.uz

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada xitoy tilini chet tili sifatida o'rgatishda lug'at boyligini shakllantirish muammolari va ularni bartaraf etish strategiyalari tahlil qilinadi. Xususan, sinonimlarni tushuntirish, nutq qismlarini ajratish va so'z birikmalarini o'rgatish kabi o'qitish strategiyalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, talabalarning lug'atni samarali o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi o'rganish strategiyalari – kognitiv, metakognitiv, ijtimoiy va affektiv yondashuvlar yoritiladi. Maqolada nazariy tahlil asosida amaliy tavsiyalar berilgan bo'lib, ular xitoy tilini o'rgatishda lug'at xatolarini kamaytirish va o'quv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.*

ANNOTATION: *This article analyzes the challenges of vocabulary acquisition in teaching Chinese as a foreign language and proposes effective instructional strategies. Special attention is given to teaching synonyms, parts of speech, and word combinations. In addition, learning strategies that influence vocabulary acquisition are discussed, including cognitive, metacognitive, social, and affective approaches. Based on theoretical analysis, the article provides practical recommendations aimed at reducing lexical errors and improving the effectiveness of the teaching process.*

Kalit so'zlar: *xitoy tili, lug'at boyligi, o'qitish strategiyalari, o'rganish strategiyalari, sinonimlar, so'z birikmalari*

Biz xitoy tilining xorijiy til sifatida lug‘at boyligi bo‘yicha o‘qitish strategiyasi va o‘rganish strategiyasining ikki jihati bo‘yicha ba‘zi o‘quv takliflarini ilgari surmoqdamiz.

Ta‘lim strategiyalari

Xitoy leksikasini o‘rganish jarayonida o‘qitish strategiyalari asosiy rol o‘ynaydi. Mukammal o‘qitish strategiyasi tufayli o‘qitish maqsadiga erishish mumkin. O‘qituvchilar ham talabalar ham uyg‘un va yoqimli auditoriya muhitida dars berishlari va o‘rganishlari mumkin. Talabalarning lug‘atdagi xatolarini kamaytirish uchun bir nechta strategiyalar mavjud bo‘lib, ularni quyida ko‘rib chiqamiz:

Sinonimlarni tushuntirishni kuchaytirish

“Sinonimlar - bu asosan bir xil ma‘noga ega, ammo biroz farqli so‘zlar. Talabalar maqsadli til o‘rganishni boshlaganlarida, ular ko‘pincha umumiy morfema yoki o‘xshash ma‘noga ega bo‘lgan so‘zlarning ishlatilishini aniq tushuna olmaydilar”.¹ Sinonimlarni auditoriyada tushuntirish uchun biz morfema o‘qitish usulini qo‘llashimiz mumkin. Bir xil morfemadan tuzilgan sinonimlarni birlashtirish mumkin.

Masalan: “帮忙” bāngmáng “yordam”, “帮助” bāngzhù “yordam”, bu ikki so‘z bir xil “yordam” morfemasidan tuzilgan bo‘lib, ikkalasi ham yordam ma‘nosini bildiradi. Bu yerda “帮” bāng “yordam” ishlatilishi mumkin. Talabalar bu ikki so‘zning “帮” bāng bang umumiy morfemasining ma‘nosini tushunganlaridan so‘ng, bu ikki sinonimning ma‘nosini ajrata oladilar. Avvalo, “帮忙” bāngmáng “yordam” so‘zining ma‘nosidan kelib chiqib, Misol:

“你搬家的时候我来帮忙”

“Nǐ bānjiā de shíhòu wǒ lái bāngmáng”

“Ko‘chganingizda men sizga yordam beraman”, ya‘ni boshqalarga kerak bo‘lganda yordam berishga qaratilgan. “帮助” bāngmáng “Yordam” asosan yordam

¹罗青松.《对外语写作教学研究》/罗青松.-北京:中国社会科学院出版社,2002年,87页.

berishga va g'oyalar berishga qaratilgan bo'lib, ular ma'naviy yoki moddiy yordam bo'lishi mumkin, masalan: “帮助孤儿” bāngzhù gū'ér “yetimlarga yordam berish”. Ikkinchidan, joylashuv nuqtai nazaridan, “帮助” bāngzhù “yordam” dan keyin obyekt kelishi mumkin, ammo “帮忙” bāngmáng dan keyin obyekt ishlatilmaydi. “帮忙” bāngmáng ni biz orasiga so'z qo'shib, “帮他的忙” Bāng tā de máng “unga yordam bering” deb aytishimiz mumkin. Bunday tushuntirish talabalarga bu ikki sinonimni farqlashni osonlashtiradi.

Nutqning bir qismini tushuntirishga urg'u berish

Xitoy lug'atini o'rgatishda biz nafaqat so'z ma'nosini tushuntirishga, balki gap bo'lagini tushuntirishga ham e'tibor qaratishimiz kerak. O'qitishda gap bo'lagini tushuntirishga e'tibor qaratsak, talabalar gap bo'lagini o'zlashtirib olishlari, so'z va so'z qo'llanish farqini farqlashlari, xatolarning kamayishi mumkin. Talabalar test varaqlarida tez-tez xatoga yo'l qo'yadigan “刚” gāng “faqat” va “刚才” gāngcái “hozirgina” kabi. “刚才” gāngcái “hozirgina” – zamon ot bo'lib, gapda zamon ravishdoshi vazifasida qo'llanishi, predmetdan keyin yoki oldiga qo'yilishi, mavzu vazifasida ham qo'llanilishi mumkin. “刚” gāng “faqat” - ergash gap bo'lib, faqat fe'ldan oldin qo'shimcha sifatida ishlatilishi mumkin. Keyin o'qituvchi auditoriyada tushuntirish uchun kontekstni birlashtirishi kerak. Masalan:

“刚才还下着雨，现在就停了。”

“Gāngcái hái xiàzhe yǔ, xiànzài jiù tíngle.”

“Hozirgina yomg'ir yog'ayotgan edi, lekin endi to'xtadi”. Bu yerda “刚才” gāngcái “hozirgina” vaqt otidir.

“她刚走，你出去追她还来得及。”

Tā gāng zǒu, nǐ chūqù zhuī tā hái láidéjǐ.

U endigina ketdi, sen ko'chaga chiqib, uni quvishga hali vaqting bor. Bu yerda “刚” gāng “faqat” qo'shimchasi. Ko'p misollar orqali talabalar nutq qismlarini va ulardan foydalanishni o'zlashtirishi mumkin.

So'z birikmasini o'rgatishni kuchaytirish

Soʻz birikmalarini oʻrgatishning kuchaytirilishi lugʻat xatolarining paydo boʻlishini kamaytirishi mumkin. 杨惠元先生 Janob Yang Huiyuan (2003) shunday xulosa qildi: “Lugʻat oʻrgatishda oʻqituvchi soʻzlarining tovushi, shakli va maʼnosini aniqlabgina qolmay, eng muhimi, aniq tushuntirishi kerak. Eng muhimi soʻzlarining qoʻllanishi, yaʼni soʻzlarning birikmasi va joylashishda eʼtibor berishdir. Ruxsat etilgan birikmalardan foydalanishni bildiradi. Soʻz birikmasi usuli koʻpincha qoʻllaniladigan oʻqitish usuli boʻlib, bunda talabalar soʻz xususiyatlarini izlaydilar. Oʻqitish jarayonida talabalarga soʻz birikmasini yaratishga yordam berishimiz kerak. Soʻzlarning birikmasi qatʼiy birikma boʻlmasa, bu soʻzlarni auditoriyada boshqacha tushuntiring. Masalan: 个 “ge” va 架 “jia” hisob soʻzlarning joylashuvi, miqdor koʻrsatgichlarining joylashuvini oʻzgartirib boʻlmaydi. Ruxsat etilgan joylashuv, shuningdek, amal qilish kerak boʻlgan qoidalar mavjud. Yana bir misol: “弹钢琴” dàn gāngqín “pianino chalish” va “拉小提琴” lā xiǎotíqín “skripka chalish”, “踢足球” tī zúqiú “futbol oʻynash” va “打篮球” dǎ lánqiú “basketbol oʻynash” kabi misollarini oʻrgatishda birinchi navbatda undan foydalanish shartlari va koʻlamini tushuntirish kerak.拉 “Lā” skripka, violonchel, Erhu musiqa asbobi (ikki torli xitoy skripkasi) va boshqa torli asboblari. “弹” “dàn” pionino, xitoy lyutasi pipa va qadimgi zitra kabi musiqa asboblarini anglatadi. “踢” “tī” oyoq bilan koptokni harakatlantirish demakdir, “打” “dǎ” qoʻllar bilan harakatni anglatadi, “踢足球、踢皮球” tī zúqiú, tīpíqiú “futbol oʻynash, koptok oʻynash” “打排球, 打羽毛球” dǎ páiqiú, dǎ yǔmáoqiú “voleybol oʻynash, badminton oʻynash” kabi misollar keltirish mumkin. Talabalarga misollar orqali soʻzlarning birikma doirasini tushunishlariga imkon berish joiz. Soʻz birikmasida turgʻun birikma bilan bir qatorda mavzu-feʼl birikmalari ham mavjud. Oʻqitishda bu birikma va soʻzlarning gap boʻlagi va maʼnosi aniq tushuntirilsa, talabalarga oson boʻladi. Masalan, testda lugʻaviy xato 她的学历很大. Tā de xuéli hěn dà. “Uning oliy maʼlumoti yuqori”. “大” “dà” hajm, maydon, sonini tasvirlash uchun ishlatiladi. Miqdor, son, kuch va boshqa jihatidan ustun yoki solishtirilayotgan narsadan ustunligini bildirsang, “高” “gāo” umumiy

balandlikni bildiradi. O'qitishda foydalanish doirasini tushuntirishda va ikkalasining farqlovchi xususiyatlarini tushuntirishda e'tibor berish bilan yondashish lozim, shu tariqa talabalar so'z birikmalarini aniqroq yod oladilar.

Ta'lim strategiyalari

Talabalarning so'z boyligini o'rganishga ta'sir qiluvchi omillar orasida talabaning o'rganish strategiyasi eng muhim omilidir.

O'rganish strategiyalari talabalarning tilni o'rganish va uni tilda ifodalash jarayonining ma'lum bir bosqichi bilan o'zaro munosabatini bildiradi. Segmentlar bilan bog'liq aqliy xatti-harakatlar yoki harakatlardir. O'. Malley (1985) ta'lim strategiyalarini kognitiv strategiyalarga bo'lish mumkin deb hisoblagan. Bular metakognitiv strategiyalar, ijtimoiy strategiyalar va affektiv strategiyalardir.

Kognitiv strategiyalar

Kognitiv strategiyalar o'quv materiallari va ma'lumotlarini qayta ishlashni anglatadi. Takrorlash, umumlashtirish va diagramma strategiyalari kabi strategiyalarning barchasi kognitiv qayta ishlash funktsiyalariga ega.²

Eslatmalar olish strategiyasi

O'qituvchilar auditoriyada doskaga barcha bilim nuqtalarini yozishning iloji yo'q, shuning uchun o'qituvchi lug'atni tushuntirganda, talabalar asosiy fikrlarni qayd qilishni o'rganishlari kerak.³ Talabalar uchun xitoycha belgilarni yozish qiyin va ular eslatma olish uchun ko'pincha o'zbek tili yoki pinyindan foydalanadilar, bu esa eslatmalar va auditoriyadagi tushuntirishlar o'rtasida farqlanishga olib keladi. Bu o'qituvchilardan talabalarning eslatma olishlari uchun darsda vaqt ajratishlarini talab qiladi.

Assotsiatsiya strategiyasi

Talabalar lug'atni o'rganishganda, assotsiatsiya strategiyasi o'rganish juda muhimdir. Masalan: talabalar o'zlashtirgan lug'at va hozirda o'rganayotgan so'z boyligini umumlashtirishlari, eski bilimlarni yangi bilimlar bilan bog'lashlari va

² 鲁健骥.外国人学习汉语的词汇偏误分析/鲁健骥.//语言教学与研究. - 1987- №1. - 28-33 页.

³ 朱晓军.中亚及俄罗斯学生汉语易混淆词研究/朱晓军.//新疆大学学报 - 2012 年 - №6. - 69-72 页.

yodlashlari kerak. Biroq talabalarining umumiy xususiyatlari shundaki, ular darsdan keyin bilimlarni umumlashtirish va amaliyotga kamroq vaqt ajratadilar va passiv o'rganish holatidadir. Shuning uchun ularning o'rganish strategiyalarini takomillashtirish ularning xitoycha lug'atni o'zlashtirishlariga katta yordam beradi. Yuqorida taklif qilingan o'qitish strategiyalarida biz o'qituvchilar darsni so'zlarning mos kelishi, sinonimlar va gap bo'laklaridan boshlashlari kerakligini bilib oldik. Ammo talabalarining faqat sinf xulosalariga tayanishi yetarli emas.

Metakognitiv strategiyalar

Metakognitiv strategiyalar - bu kognitiv jarayonlarni boshqarish uchun ishlatiladigan, asosan rejalashtirish, monitoring va o'rganishni baholash. Talabalarining rejalashtirish strategiyalari zaifligi sababli, ular kamdan-kam hollarda o'rganishni rejalashtirishadi. Ular darsda olgan bilimlari allaqachon bilimga chanqog'ini qondirgan va bo'sh vaqtlarini qo'shimcha bilimlarni o'rganishga sarflashlari shart emas deya hisoblashadi. Shuning uchun talabalarining metakognitiv strategiyalarini takomillashtirish ularning xitoy tilini o'rganishiga foyda keltiradi. Masalan, o'qituvchilar dars oldidan talabalarga "sport" mavzusidagi so'zlarni oldindan ko'rishlari uchun topshiriqlar berishi mumkin. Darsda talabalar bir-biriga bog'liq bo'lgan so'zlarning ma'nosi va ishlatilishini tushunishlari osonroq bo'ladi. O'qitishning boshida o'qituvchilar talabalarga oldindan ko'rish va umumlashtirish uchun majburiy ravishda topshiriqlar beradilar. Vaqt o'tishi bilan talabalar yaxshi odatlarni rivojlantirib, ongli ravishda o'rganishni boshlaydilar.

Ijtimoiy strategiyalar

Ijtimoiy strategiya - bu ikkinchi tilning kommunikativ amaliyoti imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan o'rganish qobiliyatini yaxshilash uchun shaxslararo xatti-harakatlardan foydalanadigan strategiya. Talabalar kursdoshlari yoki maqsadli tilda so'zlashuvchilar bilan muloqot qilish shaklini erkin tanlashlari mumkin. Darsdami yoki darsdan keyinmi, talabalar bir-birlari bilan o'zbek tilida muloqot qilishadi, xitoy tilida muloqot qilishlari ehtimoli kam. Ijtimoiy strategiya sifatida o'qituvchilar talabalarni sinfda xitoy tilida muloqot qilishga yo'naltirishlari mumkin. Masalan: talabalar guruhlariga bo'linib, xitoy tilida dialog tuzishlari yoki

“Meni tinglang” o‘yinini tashkillashtirishlari mumkin va hokazo. Ushbu turdagi faoliyat dizayni talabalarga iloji boricha xitoy tilida muloqot qilish imkonini berib, talabalarning xitoy tilini mashq qilish imkoniyatlarini oshiradi, shuningdek, talabalarning xitoy tili qobiliyatini rivojlantiradi. ⁴ Talabalarning lug‘atda xatoliklarga yo‘l qo‘yishini hisobga olib, talabalar lug‘atni o‘rganishda hamkorlik qilishlari uchun o‘qitishda ko‘proq mashqlar o‘ylab topish kerak. Bunday faoliyat nafaqat talabalarga xitoy tilida ko‘proq gapirish imkoniyatini beradi, balki talabalarning so‘z boyligini biriktirish qobiliyatini ham o‘rgatadi. Darsdan keyin talabalarni xitoyliklar bilan ko‘proq muloqatda bo‘lishlari lozim. Masalan, xitoylik talabalarni bahor festivalini birgalikda o‘tkazishga taklif qilish. Bunday tadbirlar talabalarning xitoyliklar bilan aloqada bo‘lish imkoniyatlarini oshiradi, shuningdek, talabalarning xitoy tilini bilish darajasini oshirishga yordam beradi.

Hissiy strategiya

Xitoy va o‘zbek tillari o‘rtasidagi katta farq tufayli talabalar xitoy tilini o‘rganish jarayonida duch keladigan qiyinchiliklardan ozmi-ko‘p qo‘rqishadi. O‘qituvchilar talabalarni faol o‘rganishga undashlari va xitoy tilini o‘rganishda ishtiyoq topishlariga imkon berishlari kerak. Talabalarning xitoy va o‘zbek madaniyatiga aloqador tadbirlarda ishtirok etishlarini tashkil qilishlari kerak, masalan: chuchvara tayyorlash, Tai Chi o‘ynash, xattotlik va bir qator tadbirlarga qatnashish, shunda talabalar Xitoy madaniyatining chuqurligini his qilishlari va o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqini oshirishlari mumkin. Talabalarni xitoy tilini o‘rganishga undash uchun sinfda ko‘proq motivatsiya beruvchi so‘zlardan ham foydalanish mumkin. Bularning barchasi xorijlik talabalarning xitoy tilini o‘rgatishga yordam beradigan hissiy strategiyalardir.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Xitoy tilini chet tili sifatida o‘rgatishda lug‘at boyligini shakllantirish murakkab, ammo muhim jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, samarali o‘qitish uchun sinonimlarni aniq farqlash, nutq qismlarini to‘g‘ri tushuntirish va so‘z birikmalarini tizimli o‘rgatish zarur. Shu bilan

⁴ 方绪军. 《对外汉语词汇教与学》/方绪军. –北京：北京师范大学出版社，2008. – 281 页.

birga, talabalarning o‘rganish strategiyalarini rivojlantirish – ayniqsa kognitiv, metakognitiv, ijtimoiy va affektiv yondashuvlarni qo‘llash – ularning lug‘atni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam beradi.

O‘qituvchi va talaba faoliyatining uyg‘unligi, amaliy mashqlar va kommunikativ muhit yaratish orqali lug‘at xatolarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shunday qilib, mazkur maqolada taklif etilgan strategiyalar xitoy tilini o‘qitish jarayonini samarali tashkil etishda muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ma‘rufov, Z. (tahrir ostida). O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Moskva: Rus tili nashriyoti, 1981. – T. 1–2. – 30 b.
2. Turdieva, N. M. (2025). The role of special courses based on communicative tasks in the development of intercultural competence of students in higher education. *American Journal Of Philological Sciences* (ISSN –2771-2273) 287-293p.
3. Umida, A. (2024). TRANSLATION OF LITERARY TEXT CHALLENGES AND STRATEGIES. *Science and innovation*, 3(Special Issue 28), 365-368
4. 方绪军. 对外汉语词汇教与学. – 北京: 北京师范大学出版社, 2008. – 281 页.
鲁健骥. 外国人学习汉语的词汇偏误分析 // 语言教学与研究. – 1987. – №1. – 28–33 页.
5. 朱晓军. 中亚及俄罗斯学生汉语易混淆词研究 // 新疆大学学报. – 2012. – №6. – 69–72 页.
6. 罗青松. 对外语写作教学研究. – 北京: 中国社会科学院出版社, 2002. – 87 页.